

KORA-BRONZKORI TELEPÜLÉS KISZOMBORBAN

HORVÁTH LÁSZLÓ ANDRÁS

(*Szeged, Móra Ferenc Múzeum*)

1981. július 3-án Kiszomborból bejelentés érkezett a szegedi Móra Ferenc Múzeumhoz, miszerint a helyi Új Élet Tsz. területén földmunkák során edényeket találtak. A helyszínhez érve megállapítottam, hogy a markológépek egy, a szőreg-perjamosi kultúrához tartozó tell-település rétegeit vágták át. Tekintettel a lelőhely veszélyeztetettségére, már a következő hétfőn hitelesítő ásatást kezdtem a területen, az Új Élet Tsz. úgynevezett „ötvenes” telepén.

A lelőhely a Kiszomborról Óbébára vezető műút mentén fekszik, a községtől két kilométernyire bal oldalon, egy természetes magasparton.¹ A lelőhely régészeti-
leg ismert. Gyakorlatilag ugyanott lokalizálható, ahol a Móra Ferenc által Kiszombor „B”-nek és Kiszombor „K”-nak nevezett népvándorláskori temető.² Mindkét lelőhely a Hinkó család földjén feküdt, kiknek tanyáját néhány éve bontották le ásatásunktól kétszáz méternyire.

Munkánkat némileg segítették azok az egyenként 30—35 m hosszú, 2,5 m mély gabonátárolóvermek, amelyek építése során az első leletek előkerültek, mert ezek metszetalában pontos képet nyerhettünk a telep rétegvizonyairól. Számos hulladékgödron kívül négy ház agyagpadlócsíkját sikerült a metszetekben rögzítenünk. Ezek közül legjelentősebbnek látszott az 1. silógödör ÉK-i sarkában 1,2—1,3 m mélyen észlelt, kb. 15—20 cm vastag, félig átégett padlócsík. A kultúrréteg vastagsága is itt volt a legnagyobb — közel 2 méter — ezért ennek közelében nyitottuk meg első szelvényünket.

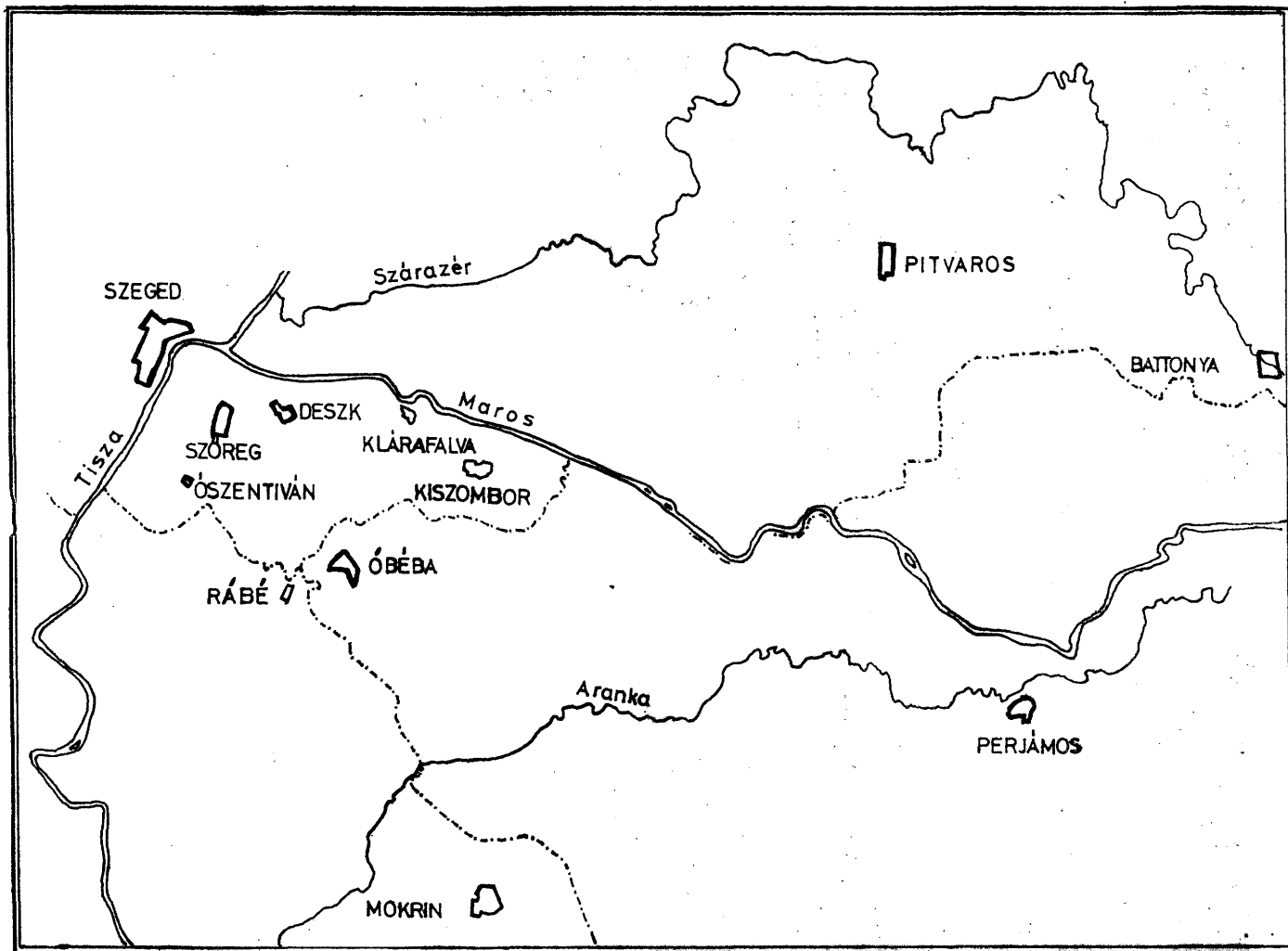
I. szelvény

Már a legfelső 30 cm-en is találkoztunk bronzkori cserepekkel, de azok itt még erősen keveredtek újkori leletekkel. Szerencsére ez a terület soha sem állt intenzív művelés alatt, így a — 30 cm-nél mélyebben fekvő rétegek már hitelesnek tekinthetők.

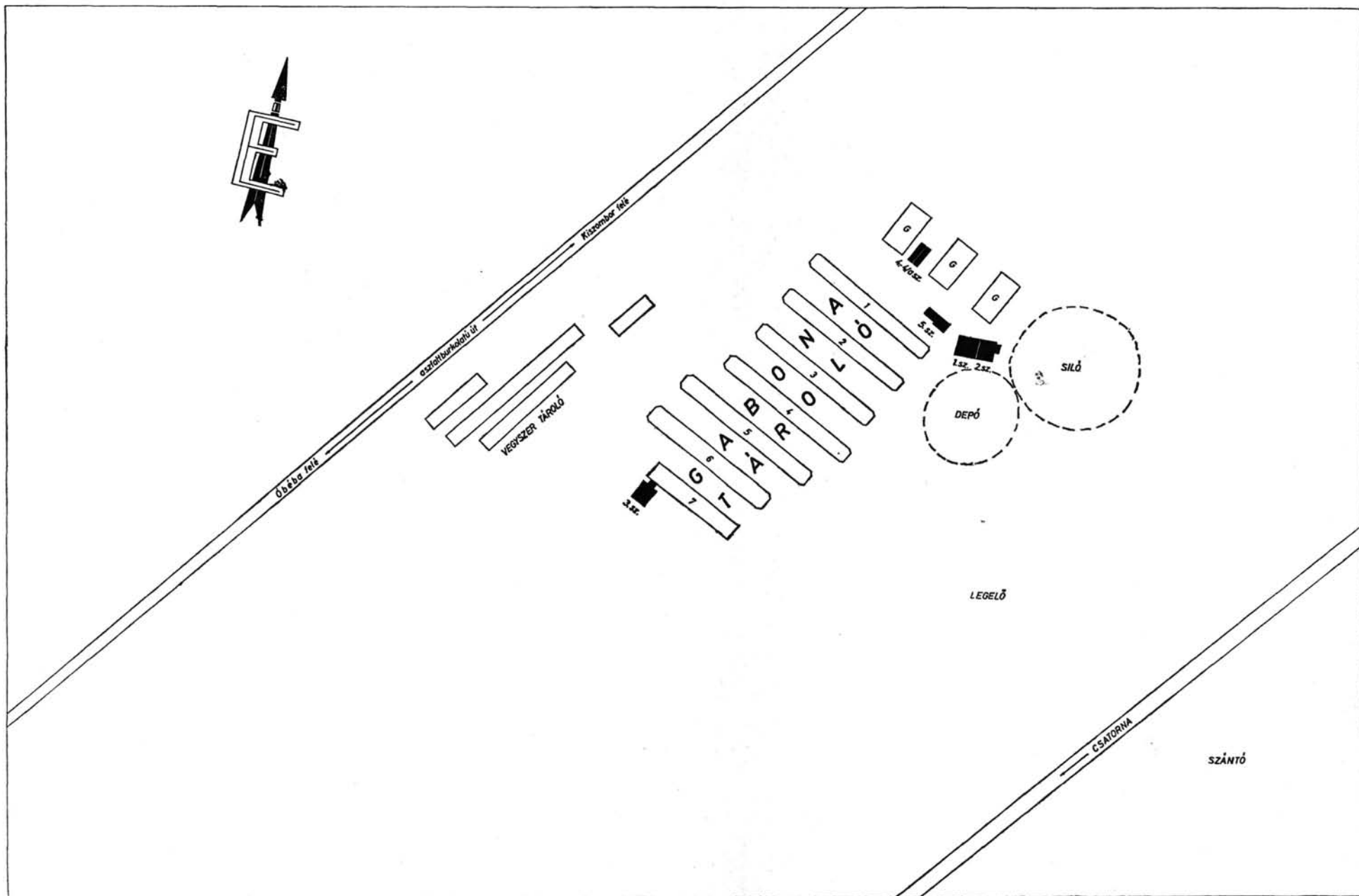
35 cm mélységben, a szelvény DNY-i sarkában egy igen kemény, talán döngölt felületet találtunk. Ennek földjébe őskori (bronzkori) cserepek nyomódtak, házkonstruksiónak azonban legkisebb nyomát sem leltük. 40 cm mélységben a föld porhanyóssá vált, színében is különbözött a fölötte levőtől. E réteg leletei közül egy hengeres falú szűrő töredéke érdemel említést (I. t. 1.). A szűrő jó kidolgozású, szürkesszínű, fala enyhén kifelé ívelődik. Magassága 5, szélessége 9 cm. Hasonló

¹ Lásd az 1. és 2. számú térképet!

² Móra Ferenc Múzeum Adattára. Leltározatlan.

1. térkép

2. térkép

déldányt Banner János közöl az ószentiváni telepről.³ Ezt az eszköztípust Bóna István a szőreg—perjámosi kultúra égei eredetű tárgyai közé sorolja.⁴

A 40 cm mélyen végzett nyeséskor a föld sötétebbnek mutatkozott. Öt gödör — a 2, 3, 4, 5, 6 — itt még egyseges foltokban olvadt össze. A második ásónyom leletei közül két tárgyat említék meg:

1. Agyag orsógomb. Alakja kettőskónikus, színe szürkés barna, szélessége 4 cm. Bóna István ezt az eszköztípust is az Égeikumból származónak tartja⁵ (I. t. 2.).

2. Agyag orsókarika. Szabálytalan alakja is elárulja, hogy egy törött edény oldalfalából készült, másodlagos felhasználású példánnyal állunk szemben. Szélessége 5 cm, színe sötétbarna (I. t. 3.). Hasonló tárgy az ószentiváni ásatásból származik.⁶ E réteg különben jellegtelen bronzkori töredékeket tartalmazott.

50 és 70 cm között hirtelen megnőtt a leletek száma a szelvény északi felében. Itt találtuk az I. t. 4. képen látható edényt. Leírása: Enyhén kettős konikus hasú, sötétbarna színű kétfülű korsó, pereme erősen kihajlik. A nyakat és a hasat kis perem választja el egymástól, amely a Bóna István szerinti Szőreg 2/a típusba sorolja.⁷ Párhuzamát a perjámosi tell-telepen⁸ éppúgy megtaláljuk, mint a mokrini kor-bronzkori temetőben.⁹ Az edény színe sötétbarna, magassága 9 cm. Említésre érdemes még az I. t. 5. képen látható kerámia. Ez egy jó minőségű, fekete színű edény — feltehetően egy öblös tál aljtöredéke.

70 cm mélységben vált el környezetétől határozottan az 1. és 2. gödör. Itt a talaj színe is megváltozott, az addigi barna szín helyett sárgás. A szelvény ÉNy-i sarkában most egy szabályos, szögletes folt jelentkezett, amelyet ideiglenesen 1. háznak nevezünk el. A szelvény itteni feltöltéséből egy kis füles csészét és egy nagyobb edény peremből induló fültöredékét mutatom itt be (I. t. 6, 7). A csésze magassága 5 cm, színe barna. A fültöredék szürkés színű, jó kidolgozású. Hossza 4 cm. Az 1. ház lelete egy durvafalú fazék töredéke, amelynek oldalát bekarcolásokkal díszítették (1. t. 8.).

90 cm mélységben a leletanyag néhány polírozott felületű töredéket és az 1. t. 9. képen látható edényt kivéve jellegtelen cserepekből állt. A kis kétfülű korsót (1. t. 9.) a Bóna István szerinti Szőreg 1/a típushoz sorolhatjuk.¹⁰ Az ideiglenesen 1. háznak nevezett objektum csak 1 méter körül vált szét négy gödör jól észlelhető foltjává (3., 4., 5., 6. gödör). Az egymásbametszett gödrök sorrendje a következő: a legidősebb a 3., ez jelentkezett legmélyebben is, ezt metszi az 5., amely a negyedikkel egyidősnek tűnik. Ez utóbbit vágta a 6. gödör, amely így a legfiatalabb a négy közül (2. rajz).

A szelvény ezeken kívül még két gödröt tartalmazott (1. és 2. gödör). Az elsőben csak jellegtelen bronzkori anyagot találtunk. A második, amely kerek alaprajzú, enyhén méhkas alakú és laposaljú volt, a következő fontosabb leleteket tartalmazta:

1. Kisméretű pohár féltöredéke (5×3,5 cm). Színe szürkésbarna, anyaga közepes megtartású (I. t. 10.).

³ Banner J. 1928. 54. kép. 6.

⁴ Bóna I. 1975. 97. o.

⁵ Uo.

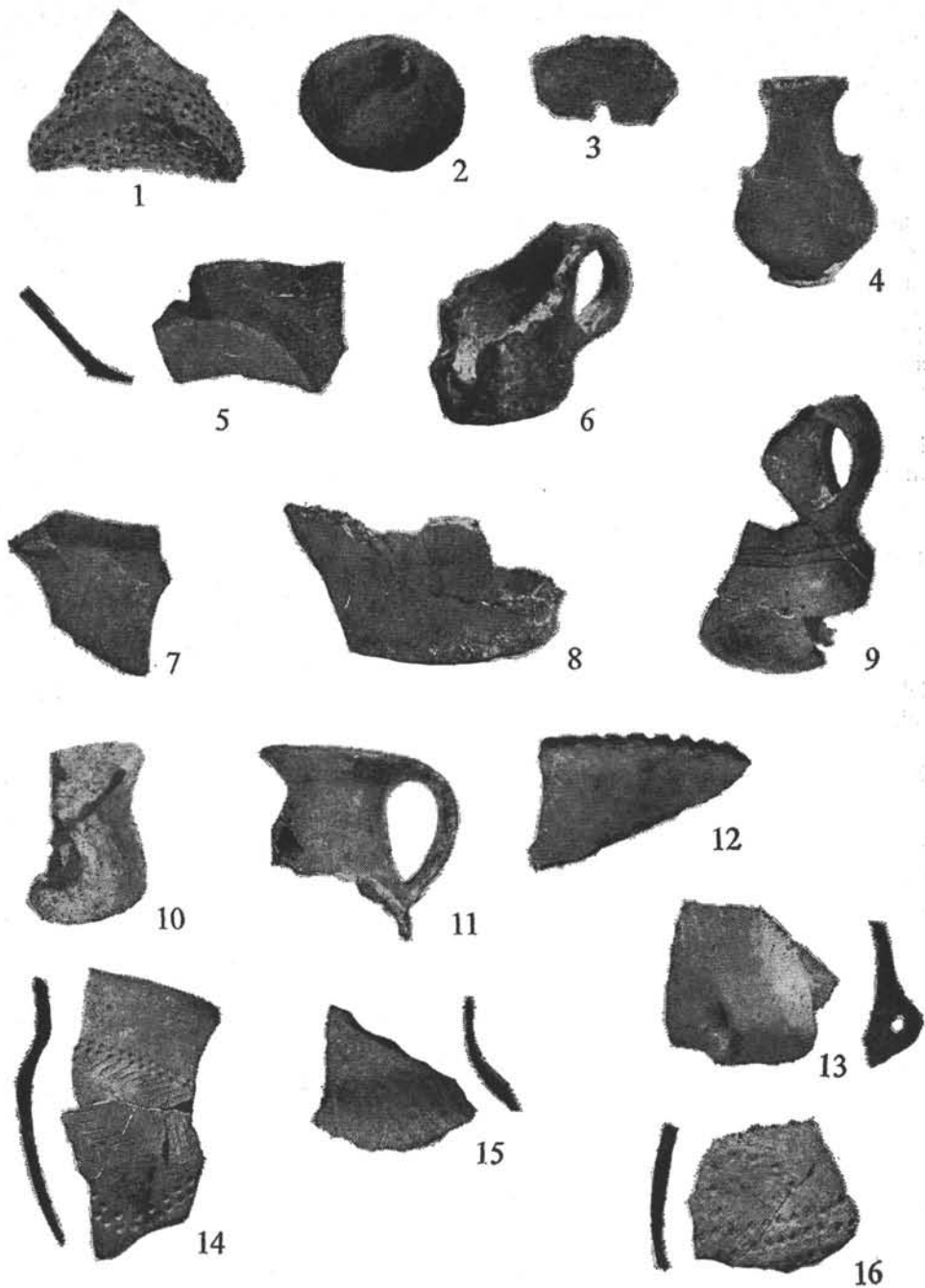
⁶ Banner 1928. 42. kép 14, 46. kép 9, 10.

⁷ Bóna I. 1975. 94. o.

⁸ Roska M. 1913. 87. o. 5. ábra 3. és 34. ábra.

⁹ Girić, M. 1971. XXXIII. t. 108. sír (3).

¹⁰ Bóna 1975. 94. o., ill. 83. t. 5, 6, 11. 88. t. 6, 7. Banner J. 1928. 8. kép 6.

1. tábla: 1—3. 1. szelvény —40 cm. 4—7. 1. szelvény —50 —70 cm. 8. 1. szelvény 1. ház. 9. 1. szelvény —90 cm nyesés. 10—11. 1. szelvény 2. gödör. 12—15. 2. szelvény 1. járósint fölött. 16. 2. szelvény 7. gödör.

2. Nagyméretű korszó fül és peremtöredéke (I. t. 11.). Bóna István hívta fel a figyelmet ennek a típusnak a nagyrévi kultúra korszóival való rokonságára.¹¹ A korszóperem szélessége 6 cm.

A szűztalajt 110 cm-nél értük el. A felszín utolsó nyesésekor a déli fal előtt jelentkezett a 9. gödör, így ez tekinthető a szelvény legkorábbi objektumának. A szelvénybe eső kis gödörselemben leletanyagot nem találtunk.

Első szelvényünkben tehát három járószintet sikerült elkülönítenünk, azonban az 1. silógödör ÉK-i falában észlelt házpadló folytatását nem találtuk meg.

II. szelvény (5×5 m)

Még az I. szelvény befejezése előtt megnyitottuk II. szelvényünket, amely 0,5 m tanufal meghagyásával annak keleti oldalához csatlakozott.

Már a felső 30 cm-ben jelentkezett a bronzkori leletanyag (I. t. 12.) más korszakokkal erősen keveredve. Különösnek tűnhet a bádai kultúra cserepeinek feltűnése ezen a szinten. (I. t. 13—15., 13—16. ill. II. t. 6.). Ezek, jellegük alapján, a kultúra korai szakaszába sorolhatók. Stratigráfiai helyzetükre a későbbiekben visszatérek.

30 cm mélységben sárga járószinthez értünk, amely azonban igen vékonyan bizonyult. Tetején — foltokban — ugyanaz a kemény, szürke réteg jelentkezett, mint az első szelvény hasonló mélységében. A szelvény DK-i felében 40 cm-nél mutatkozott a 7. gödör. Ennek felső rétegében durva bronzkori kerámiát és egy bádai kultúras cserepet találtunk. (I. t. 15.) Ennek zárt objektumban történt jelentkezése igen fontos a többi bádai kultúras lelet értékelése szempontjából. 10 cm-rel a 7. gödör észlelési szintje alatt egy, únió-kagylókból álló, több cm vastag rétegre akadtunk. A gödör alját, a jelentkezési szinttől számított 40 cm mélységben találtuk meg.

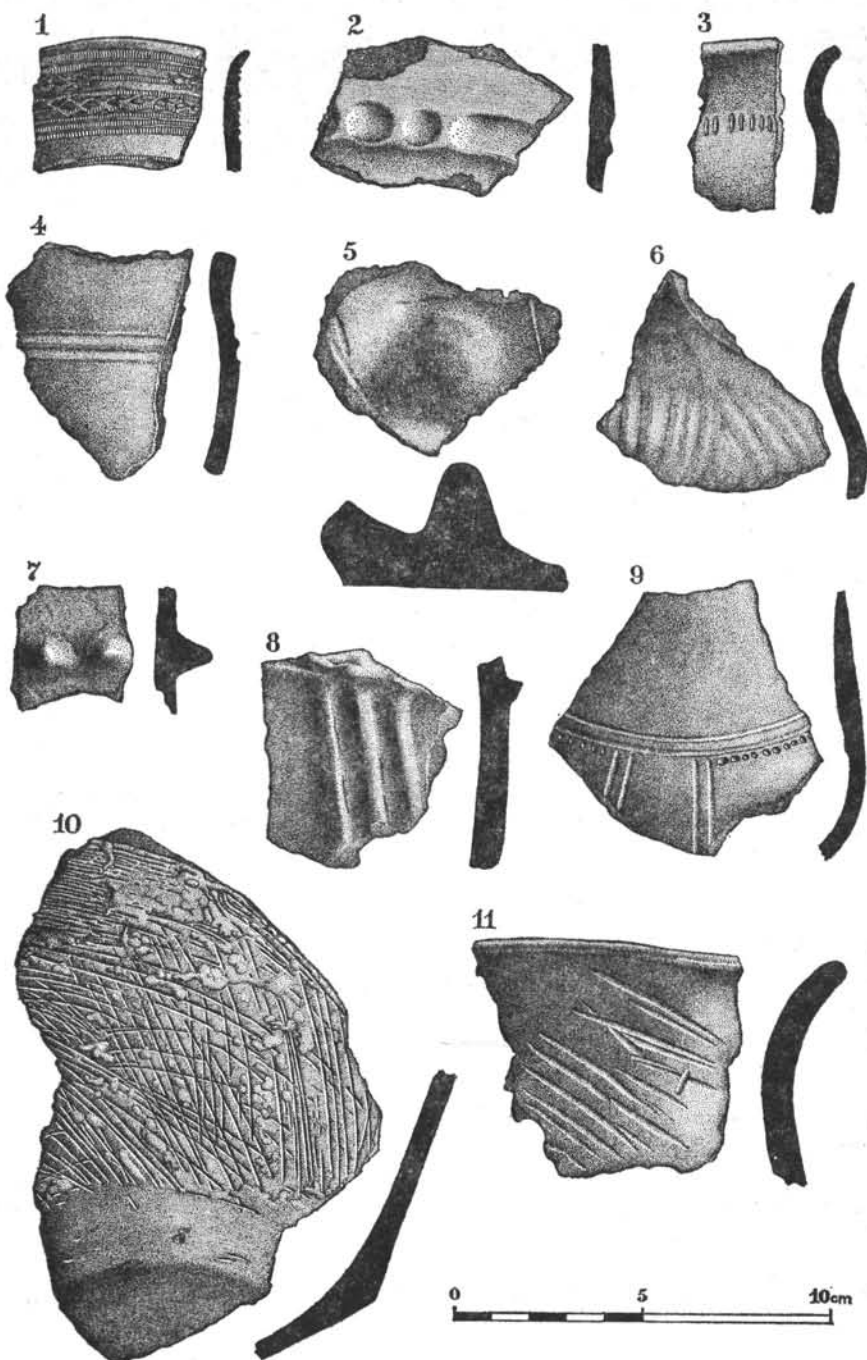
A szelvény keleti fala mellett jelentkezett a 8. gödör. Teljes kibontásához a szelvényfalra 1,5 méter szélességben rá kellett bontanunk. Ezt a gödör rendkívüli leletgazdagsága is indokolta. A gödör méhkas alakú volt és egyenesaljú.

Fontosabb leletei:

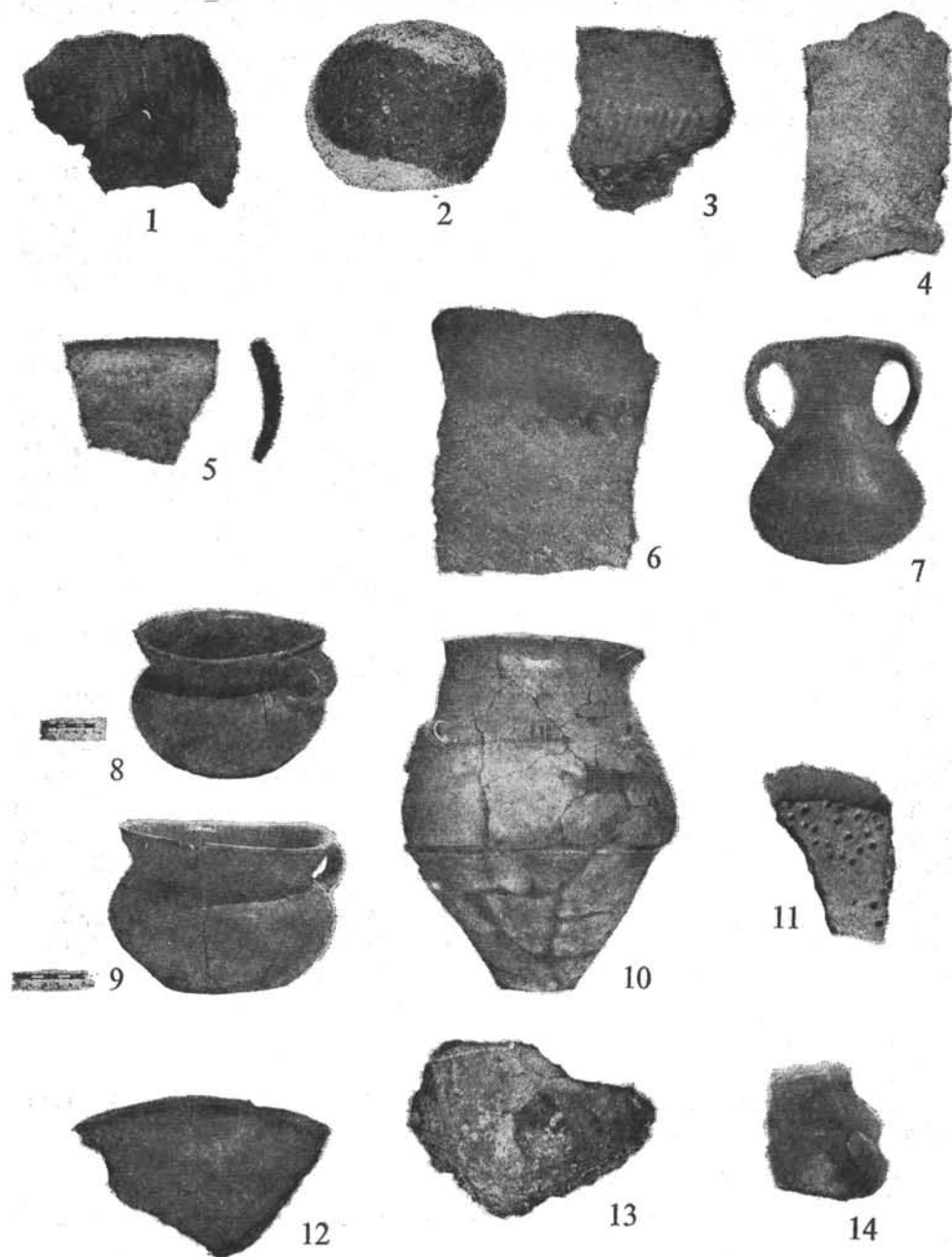
1. Bádai táltöredék. (III. t. 1.)
2. Kerek dörzsölőkő, világos kőzetből, amelynek tetején sötét, vastag csík fut végig. (III. t. 2.)
3. Enyhén kihajlóperemű, vastag fazék töredéke. A peremet ujjbenyomásokkal tagolták. Az edény testén vastag, bekarcolt minták futnak függőleges irányban. (III. t. 3.)
4. Virágcserep alakú fazék aljtöredéke. Durva anyagú és felületű, színe rózsaszín, magassága 12 cm. (III. t. 4.)
5. Kihajlóperemű tál töredéke. (III. t. 5.) Jellegzetes, szőregi kultúras töredék. Kultúrán belüli kronológiai helyzetét nehéz lenne meghatározni, hiszen ez az edénytípus a késő-Szőreg időszakig szinte változatlan formában maradt fenn.¹²
6. Vastagfalú fazék oldaltöredéke. A közepén futó tagolt bordasor egy durvított és egy polírozott felületet választ ketté. A szőreg-perjámosi kultúrában ez a díszítés-

¹¹ Bóna I. 1975. 94. o. és 88. t. 2.

¹² Bóna I. 1975. 95. o.

II. tábla: 1. 5. szelvény —85 cm. 2. 5. szelvény —100 —115 cm. 3. 5. szelvény, 1. tűzhely lebontása
 4. 5. szelvény 3. bronzkori réteg alatt. 5. 4. szelvény 3. ásonyom. 6. 2. szelvény DK-i része —20—50 cm.
 7. 5. szelvény 15. gödör. 8. 5. szelvény —65 cm. 9. 7. silógödör szórvány. 10. 1. silógödör szórvány.
 11. 5. szelvény 15. gödör.

III. tábla: 1—6. 2. szelvény 8. gödör. 7—10. 3. szelvény rábontás. 11—12. 3. szelvény. 13—14. 4. szelvény

mód ismeretlen, ellenben az azzal részben egyidős nagyrévi kultúrának egyik fő motívuma.¹³ (III. t. 6.)

A telepen végzett földmunkák során a 7. silógödör szélén egy vörös, átégett omladék jelentkezett. A telep vezetője itt egy mindössze 0,5 méteres — 1,5 méter széles — rábontást engedélyezett. (1. kép.) A rábontás eredménye egy kb. 0,5 m² alapterületű omladékkalom volt, amelyből három edényt bontottunk ki:

1. Kétfülű szőregi korsó, peremből induló fülekkel. A nyakon két párhuzamos, vízszintes vonal látható. Az edény hasát hasonló kivitelű vonalak metopészerűen négy mezőre osztják. A korsó anyaga jó minőségű, barnásszínű. Magassága 10 cm. (III. t. 7.) Formai jellemzői a Szőreg 1/a típusba sorolják.¹⁴ Tekintettel arra, hogy a Szőreg-perjámosi kultúra vezérformájáról van szó, valamennyi idesorolható telepen és temetőben előfordul.¹⁵

2. Tölcséres nyakú, gömbölyded hasú, egyfülű fazék. Pereme alatt két párhuzamos, vékony, tagolt lécborda fut végig. A nyakon körben öt, hasonló kivitelű, egyenként három cm hosszú, ferde irányú borda helyezkedik el. Az edény nyakát és testét függőleges vékony vonalkötegek borítják. A fül a perem alól indul ki és az edény hasára támaszkodik. Anyaga jó minőségű, színe barna, magassága 13, szá: 18 cm. (III. t. 8—9.) A Szőreg-perjámosi kultúrában párhuzamát nem találjuk Formailag a dunántúli mészbetétes edények kultúrájában¹⁶ és a kisapostagi kultúrában¹⁷ ismerünk rokon példányokat, de nem ismeretlen a későbbi Szeremle—csoportban sem.¹⁸ Az edény oldalán alkalmazott, függőlegesen bekarcolt vonalkötegek is ehhez a kultúrkörhöz kötik.¹⁹ A hatvani és füzesabonyi kultúrák tölcséres nyakú edényei csak távoli párhuzamot jelenthetnek.

3. Az edényeket borító omladékokban egy nagy méretű, kihajlóperemű urna felének összeillő töredékei feküdtek. (III. t. 10.) Az edény leírása:

Barnássárga színű, kihajló peremű, kettőskónikus tárolóedény. A nyak és a has találkozásánál — a töredéken két — feltehetően eredetileg négy kis szalagfűl helyezkedik el, amelyhez két párhuzamos, ujjbenyomásokkal tagolt bordadísz csatlakozik. Hasonló, egysoros díszítés az edény hasán is látható. Anyaga jó minőségű polírozott kerámia. Jelentős méretei, magassága 72 cm, az ásatás kiemelkedő leletei közé emelik. Az egyértelműen házra utaló objektum tisztázására nyitottuk közvetlenül a fent leírt objektum mögött a III. szelvényt. (A későbbi földmunkák során a 7. silógödörnek a 3. szelvényvel szemközti falában, annak megnyesése után egy kb. 15 cm vastag, fölül égett, alul nyers agyagpadlócsíkot észleltünk. Elképzelhető, hogy kérdéses objektumunk ennek a háznak az omladékából keletkezett, a ház többi részét pedig a silógödör földjének kitermelésekor elhordták.)

III. szelvény (4×3 m)

Íránya merőleges a 7. silógödörré. A 12 m²-es felületen azonban várakozásunk ellenére objektumoktól mentes felületet találtunk.

¹³ Bóna I. 1962. IV. t. 6, 8, 9 stb.

¹⁴ Bóna I. 1975. 94. o.

¹⁵ Bóna I. 1975. 83. t. 5, 6, 11. és 88. t. 6, 7. Girić, M. 1971. LXI. t. 234. sír (2) LX. t. 230. sír (5) Banner J. 1928. 8. kép 6. stb.

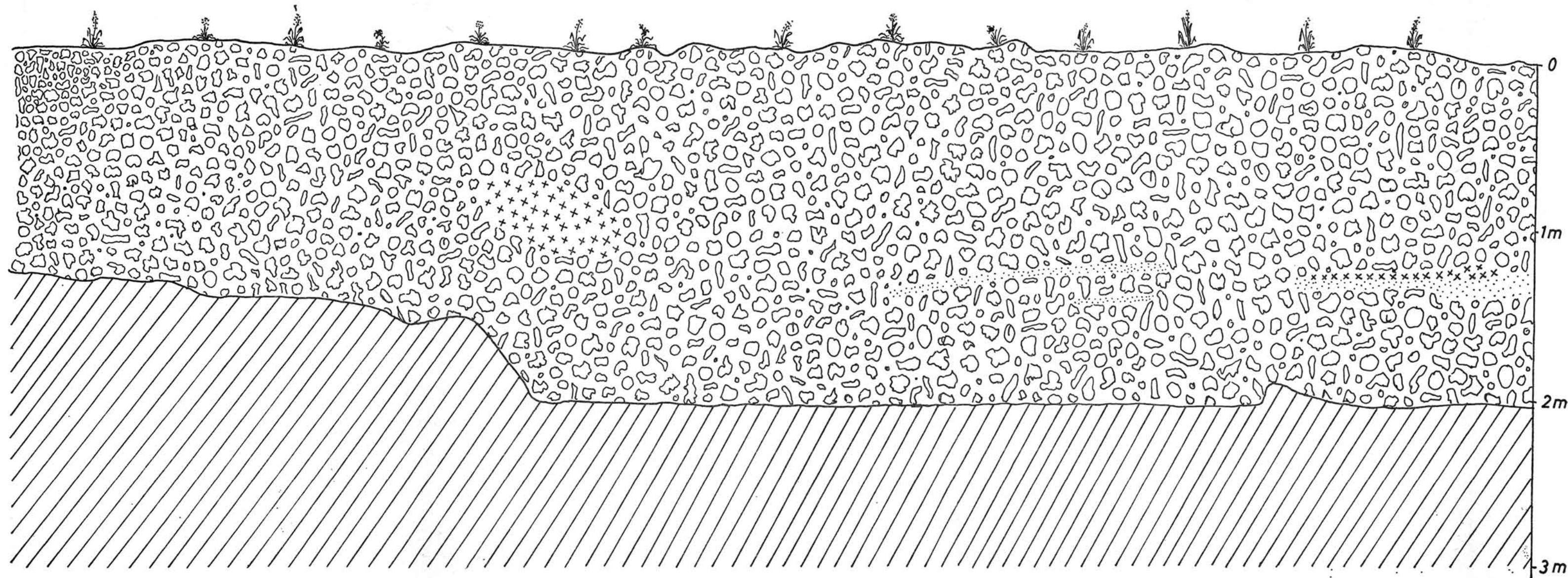
¹⁶ Bóna I. 1975. 216. t. 4, 226. t. 1.

¹⁷ Mozsolics A. 1942. 2. kép 5.

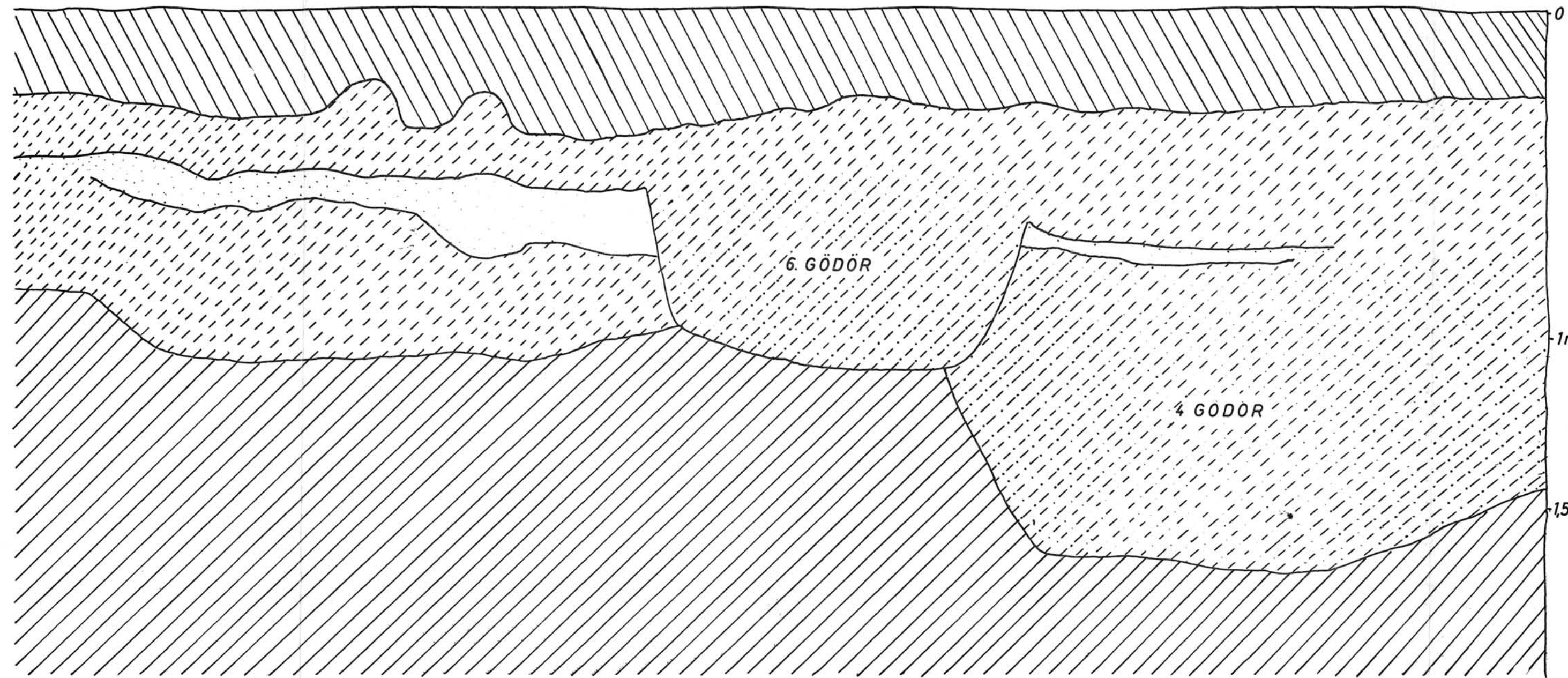
Torma I. 1972. 37. o. 6.

¹⁸ Mozsolics A. 1942. 2. kép 5, 6.

¹⁹ Bóna I. 1975. 215. t. 20., 227. t. 3., 248. t. 21. 258. t. 2, 4. Mozsolics A. 1942. 2. kép 5, 6. (Kisapostag) Torma I. 1972. 19. o. 6.

- BOLYG. ALTALAJ
- BRONZKORI FELTÖL.
- ÉGETT VÖRÖS
- SÁRGA AGYAG

- ÚJKORI HUMUSZ
- VILÁGOS BARNÁ FELTÖL.
- SÁRGA AGYAG
- BOLYG. ALTALAJ
- GÖDÖR FELTÖL.

6. GÖDÖR

4. GÖDÖR

0

1m

1,50m

Az első két szelvényhez hasonlóan itt is megtaláltuk a második ásónyomban jelentkező, rendkívül kemény járósíntet. A szelvényben ezenkívül egyetlen réteget sem sikerült megfigyelni. —60 cm-nél mélyebben még leletet sem találtunk. Ennek ellenére a szűztaaj csak —150 cm mélységben jelentkezett. A minimális mennyiségű leletanyagból mindössze két tárgyat mutatok be:

1. Vonal- és pontdíszekkel ellátott cserép. (III. t. 11.) A három cm hosszú kis töredéket díszítése teszi fontossá. A bepontozott díszítés a Szőreg 1—2 korszakban gyakori, ebben az elrendezésben azonban még ott is különösnek hat.²⁰

2. Lapos, korong alakú tárgy töredéke. Egész felületén polírozott, középbarna színű. Esetleg egy fedő darabja. Legnagyobb szélessége 6 cm. (III. t. 12.)

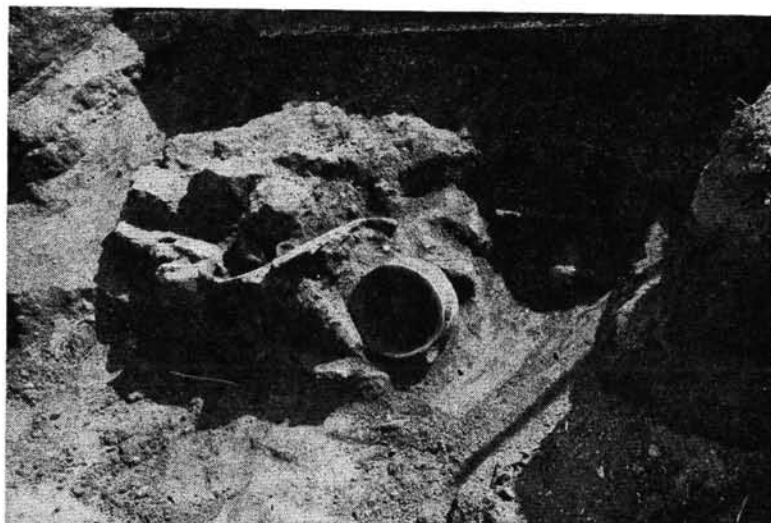
IV. szelvény (5×2,5 m)

Negyedik szelvényünket a 2. és 3. kukoricagóré között nyitottuk meg. (2. térkép.) Az előző szelvényekhez hasonlóan a 2. és 3. ásónyom itt is betonkeménységű volt, jelentős leleteket vagy objektumot nem tartalmazott. A kemény réteg alatt hirtelen megváltozott a föld jellege. Színe szürkésfeketére változott és könnyen ásható, puha lett. Ebből a rétegből származik egy edénytöredék — feltehetően egy fedő darabja. (3. t. 13. és 2. t. 5.) Megfelelőjét Ószentivánról ismerjük.²¹

60 cm mélységben a szelvény ÉNy-i végében egy kisméretű, vékony omladékot találtunk, amelyhez ismét egy kemény, szürke felület csatlakozott. Innen került elő egy áttetsző, sárgás színű kőpenge. (III. t. 14.)

A szelvényben négy gödröt találtunk (10., 11., 12., 13. gödör). Mind a négy —70 cm-ről indult.

10. gödör: méhkas alakú, lapos aljú, 80 cm mély. Kitöltése laza, feketés színű föld. A gödör közepén lefelé haladva egyre több kiégett házfal töredéket találtunk.

1. kép

²⁰ Bóna I. 1975. 93. o.

²¹ Banner J. 1928. 61. t. 1, 3.

A gödör betöltése réteges volt, az egyes rétegeket sárga agyagcsíkok, faszenes, hamus színtek választották el egymástól. A gödör kiásásával bebizonyosodott, hogy –70 cm-nél elértük az első bronzkori járósíntet és ezek szerint a telep itt mindössze 40 cm-es bronzkori kultúrréteggel jelentkezik.

A 11. gödör félkörívesen érintette a szelvény ÉK-i sarkát és átnyúlt a szelvényünkhöz Keletről csatlakozó 4/a szelvénybe. Leletei kevés bronzkori kerámia és állatcsont.

A 12. gödör a 4. szelvény DNy-i végében volt. Mélysége 40 cm. Kevés bronzkori leletanyagot tartalmazott.

13. gödör: 20 cm mély, két bronzkori cserép volt benne. A szűztalajt a 4. szelvényben –110, a 4/a szelvényben –90 cm-nél értük el.

V. szelvény (5×1,5 m)

V. szelvényünket az 1. silógödörtől 5 méterre ÉNy-ra, azzal párhuzamosan nyitottuk meg. A felső 25 cm itt is igen kemény volt. A második ásónyom kőkemény talaja jól elvált az alatta fekvő puha, omladékos rétegtől.

–50 cm-ig jellegtelen bronzkori leleteink voltak csak. 50 cm-nél a szelvény K-i felében paticsos felszínre bukkantunk, amely nagyjából É–D irányban, szabálytalan hosszúkás foltban jelentkezett. Ennek nagyságát megállapítandó a szelvény D-i oldalán 2,5 m hosszúságban 0,5 méteres rábontást nyitottunk. A paticsök gyengén kiégettek vagy nyersék voltak. A paticsfolt körül sok állatcsont, főleg ló és szarvasmarha csontja feküdt. Az omladékhoz tartozó járósíntet nem sikerült megtalálnunk. A szelvény Ny-i fele ezzel szemben igen kemény és lényegesen sötétebb volt. Az omladék lebontásából a következő leletek származtak:

1. Bronzkori tálak és kancsók kihajlóperemű töredékei. (IV. t. 1–3.)
2. Durva kidolgozású fazék enyhén kihajló peremtöredéke. (IV. t. 4.) Hasonló darabot Ószentivánról ismerünk Banner János ásatásából.²²
3. Durvafalú edény fültöredéke. (IV. t. 5.) Általános bronzkori típus.
4. Seprőzött díszítő oldaltöredék. Finom kivitelű, jó minőségű kerámia. (IV. t. 6.) Szőregi kultúrák telepről ismert típusú díszítés.²³
5. Agyagkúp. Rendeltetése ismeretlen, magassága 1,5 cm. (IV. t. 7.)
6. Bordadíszes táltöredék (IV. t. 8., ill. II. t. 8.) A vízszintes futó bordadíszből három, függőleges irányú borda ágazik le. A Szőreg 1–2 fázis tálperemein általánosan előforduló díszítésmód.²⁴ A kultúra harmadik fázisában azonban eltűnik.²⁵ Így kronológiai jelentősége van.

80 cm mélységben értük el a 2. ház szintjét. A szelvény DNy-i sarkában rossz minőségű, sárga agyagpadlót találtunk, tetején 1–1,5 cm-es égett, szenes csík feküdt.

A padló feletti laza feltöltésből került elő az a vékony falú, polírozott cserép, amely díszítése és kivitele alapján egyértelműen a kisapostagi kultúrába tartozik. (IV. t. 9., ill. II. t. 1.) A kimetszett farkasfog minta és a tekercselt pálcikás díszítés közeli párhuzamok felismerését teszik lehetővé.²⁶ A peremtöredék egy finom kidolgozású pohár darabja lehet. Magassága 3,5 cm.

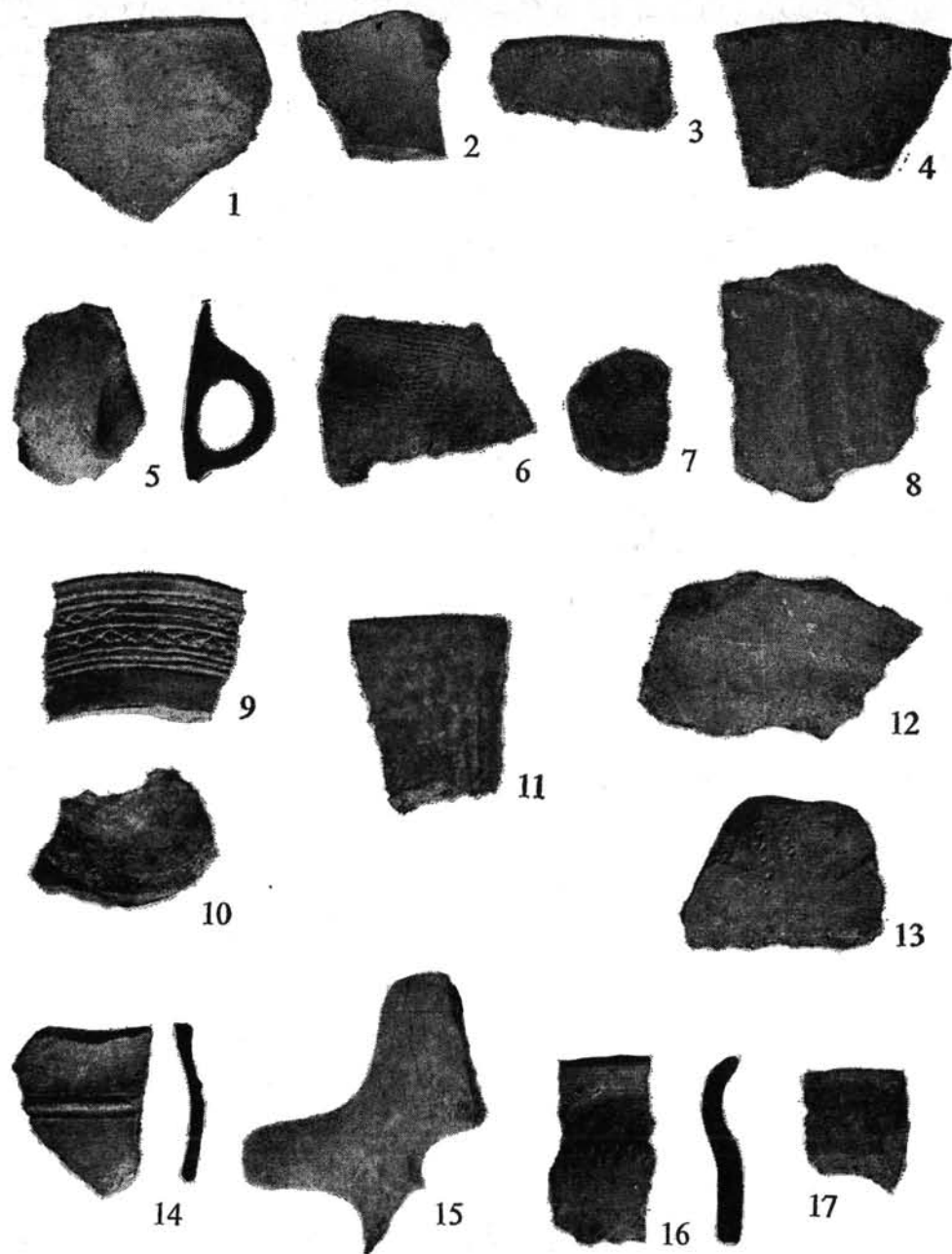
²² Banner J. 1928. 42. kép. 3., 54. kép 3.

²³ Banner J. 1928. 48. kép 13.

²⁴ Bóna I. 1975. 94. t. 2, 14., 95. t. 19., 96. t. 6.

²⁵ Bóna I. 1975. 95. o.

²⁶ Torma 1972. 19. o. 3, 7, 17. és 23. o. 1, 2, 21, 22, 23.

IV. tábla: 1—8. szelvény 1. ház omladékanak bontásából. 9. 5. szelvény 2. ház feletti feltöltésből. 10—15. 5. szelvény 2. ház padlója alatt. 16—17. 5. szelvény 3. ház 1. tűzhely.

A 2. ház padlóját és az azt kísérő felszínt egy 5 cm-es hamus, faszenes réteg fedte. Ebből és az ezt követő 20 cm-es szintből származnak a következő leletek:

1. Csőtálp-töredék (IV. t. 10.) Sötétszürke, polírozott felületű tárgy. Sajnos túlzottan töredékes ahhoz, hogy kulturális hovatartozását pontosan megállapíthassuk. A Szőreg 2 korszakban megjelenik ugyan a talpgyűrűs edényforma²⁷, a csőtálp azonban továbbra sem jellemző. Ismerjük ezzel szemben a nagyrévi kultúrákból, amelynek készítményei megjelennek a korai szőregi kultúrák temetőiben. (Szőreg C²⁸ és Mokrín²⁹.)

2. Tál peremtöredéke függőleges bordadísszel. A korábban már említett szőregi kultúra díszítésmod más példánya. (IV. t. 11.)

3. Árkolt díszű cserép. Színe sárgásbarna, felülete polírozott, szélessége 6 cm. (IV. t. 12., ill. II. t. 2.)

4. Enyhén ívelt falú bögre töredéke párhuzamos vonalak között futó pontsorrall. Legjobb analógiáit a nagyrévi kultúrából ismerjük.³⁰ (IV. t. 13.)

5. Kétoldali árkolással hangsúlyozott bordadíszes cserép. Barnásszürke, magassága 6 cm. (IV. t. 14., ill. II. t. 4.)

A szelvény K-i felének a 2. ház padlója alatti rétegéből került elő egy faragásokkal díszített csonttárgy. (IV. t. 15.) A töredékében 7 cm magas, hengeres testből egy 4,5 cm hosszú, enyhén ívelt csap ágazik ki, amelynek végén kopásból származó nyomokat figyeltünk meg. A felületet apró bevagdosások és bekarcolt, körbefutó párhuzamosok díszítik. Párhuzamát nem ismerjük, talán egy bot fogója és díszje lehetett.

115 cm mélységben a szelvény ÉNy-i végében találtuk meg a 3. ház padlóját (1. padló), amely DK-i irányban erősen süllyedt, így a szelvény közepére már elérte a 130 cm-t. A házpadló vonalának iránya és mélysége valószínűvé teszi, hogy az a néhány méternyire fekvő 1. silógödör ÉK-i sarkában észlelt házpadlócsikkal összefüggésben van. A rábontás DNy-i sarkában egy tűzhely vékony sütőfelülete jelentkezett egy igen kis területen. Ez a tűzhely feltehetően a 3. ház padlóján állt. Leletei közül kettő érdemel figyelmet:

1. Kis kihajló peremű bögre töredéke. A váll és a has találkozásánál függőleges bevagdolásokkal díszített. (IV. t. 16., ill. II. t. 3.) Magassága 4,5 cm.

2. Síkozott peremű, vékonyfalú edény bekarcolásokkal díszített töredéke. (IV. t. 17.)

A szelvény Ny-i felében a 3. háznak még három padlóját, illetve padlócsontját találtuk meg. Ezek a szelvény déli felében az ott feltárt 16/a, b, c gödröktől jelentősen megsüllyedtek. (3. rajz.) Ez a felület különösebb leletanyagot nem tartalmazott. A 3. ház már említett padlóhoz tartozó, a szelvény K-i felét elfoglaló külső járószintek viszont igen gazdagok voltak mind állatsont-, mind kerámialeletekben. A -140 és -190 cm közé eső szintekből a következő leleteket említhetjük:

1. Durva fazék fültöredéke. (V. t. 1.) Magassága 11 cm.

2. Kis kihajlóperemű füles korsó váll- és peremtöredéke. Magassága 4 cm. (V. t. 2.)

3. Behúzott peremű tál töredéke. (V. t. 3.) Formája és anyaga alapján inkább a bádeni kultúra tárgyaként értékelhetjük.

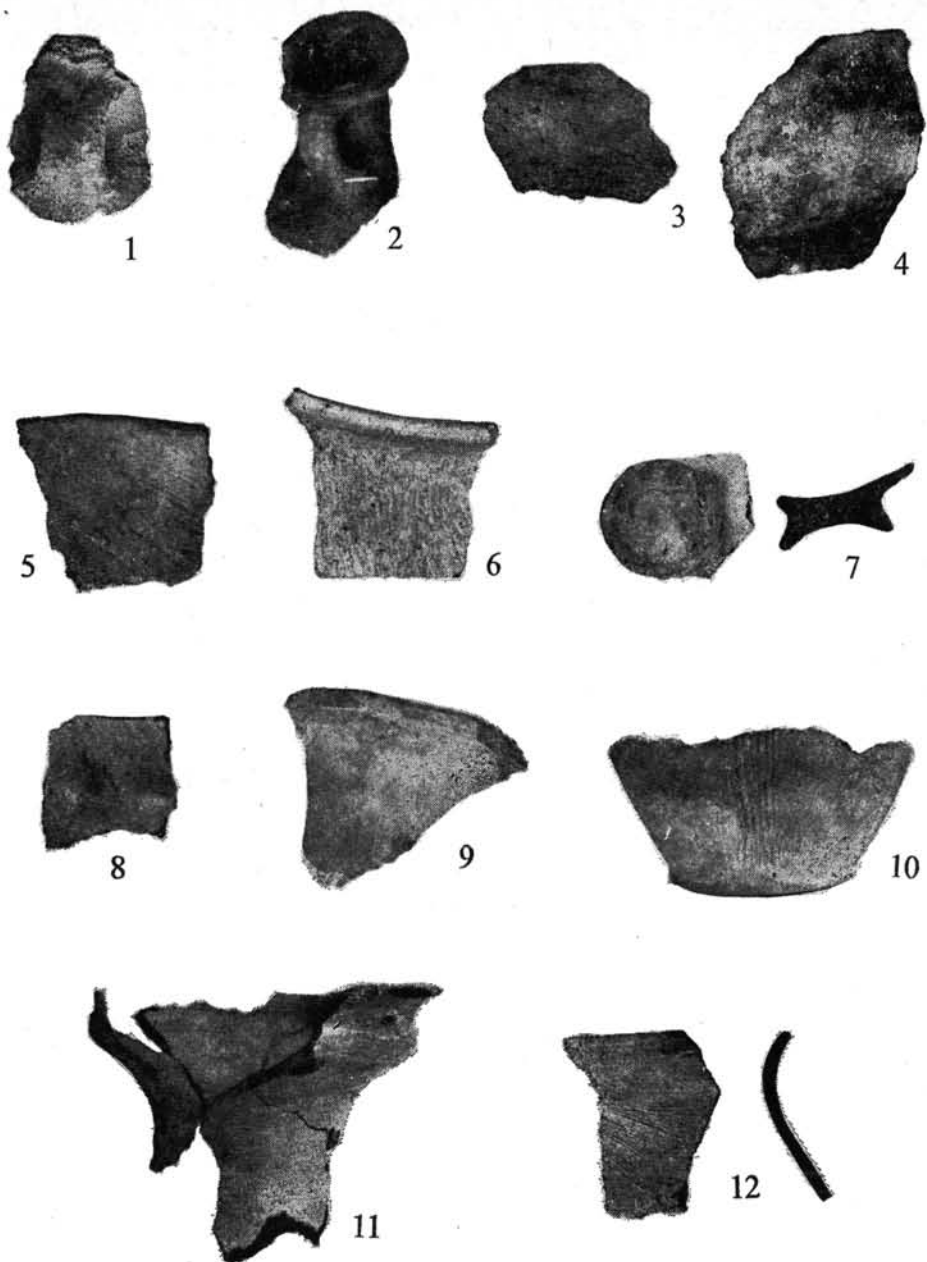
4. Nagyméretű, durvafalú edény oldaltöredéke, alul bebökődött bordadísz, amelyből kanellúraszerű díszek indulnak ki. (V. t. 4.)

²⁷ Bóna I. 1975. 94. o.

²⁸ Bóna I. 1963.

²⁹ Girić, M. 1971. V. t. 10. sír (8).

³⁰ Bóna I. 1963. XIII. t. (Kőtörés csoport).

V. tábla: 1—4. 5. szelvény —140—190 cm. 5—10. 5. szelvény 15. gödör. 11—12. 1. silógödör szórvány.

Az említett felületre jellemző, hogy egyre nagyobb számban jelennek meg a nagyrévi kultúra edényeinek seprőzött, durvított felületű cserepei. A szelvény K-i fele — 190 cm-től már határozottan gödör képét mutatta. (15. gödör, 3. rajz.) A gödör kitöltését többször is égett agyagos rétegek szakították meg. Ezek közül a 220 cm-nél induló volt a legjelentősebb — mintegy 5 cm vastag — alatta hamus réteget figyeltünk meg. Az égett agyagréteg Ny-i szélétől egy jelentős méretű, nyers agyagtömb emelkedett fel, amely a 3. ház padlóival feküdt egy szinten. A gödör további kutatásakor kiderült, hogy ez az agyagtömb fedi a gödörben észlelt réteg Ny-i szélét is. Annak következtében egy, a gödröt félkörívesen keretező, patkókeresztmetszetű égett csíkot bontottunk ki, amelynek magassága mintegy 15 cm. (3. rajz.)

A 15. gödör leletanyagában igen nagy számban jelennek meg a durva, vastagfalú edények, a durvított vagy seprőzött felületek.

A 15. gödör leletei:

1. Enyhén kihajlóperemű fazék töredéke, ferde seprődíszítéssel. (V. t. 5.) A töredék a nagyrévi kultúra körébe sorolható.³¹

2. Erősen kihajlóperemű hombár peremtöredéke. Közvetlenül a perem alatt durvított, seprőzött felület kezdődik. Magassága 9 cm. (V. t. 6.) Párhuzamait szintén a nagyrévi kultúrában találjuk.³²

3. Alacsony talpcső töredéke. Jó kivitelű, világosbarna színű. A talp átmérője 4 cm. (V. t. 7.) A talpcsőves tálak ebben az időszakban a nagyrévi kultúrára jellemzőek (l. 28. és 29. jegyzet). Importként³³ és saját elterjedési területükön egyaránt előfordulnak.

4. Két hegyes bütyökkel díszített cseréptöredék. Magassága 2,5 cm. Párhuzamát a kortárs kultúrákból eddig nem ismerjük. (V. t. 8., ill. II. t. 7.)

5. Kihajlóperemű korsó töredéke. Világosbarna, polírozott felületű, magassága 5 cm. Tipikus szőregi kultúras edénytöredék. (V. t. 9.)

6. Enyhén íveltfalú fazék aljtöredéke. Oldalán négy, függőleges vonalköteg fut végig. Világos téglaszínű, magassága 9 cm. A szőreg-perjámosi kultúrában nem fordul elő, inkább kisapostagi importnak tűnik. (V. t. 10.)

Szórványok

A tsz-telepen folyó földmunkák során igen nagy számú kerámiatöredék került elő. A legtöbbet az 1. és a 7. silógödör ásásánál találták.

1. silógödör

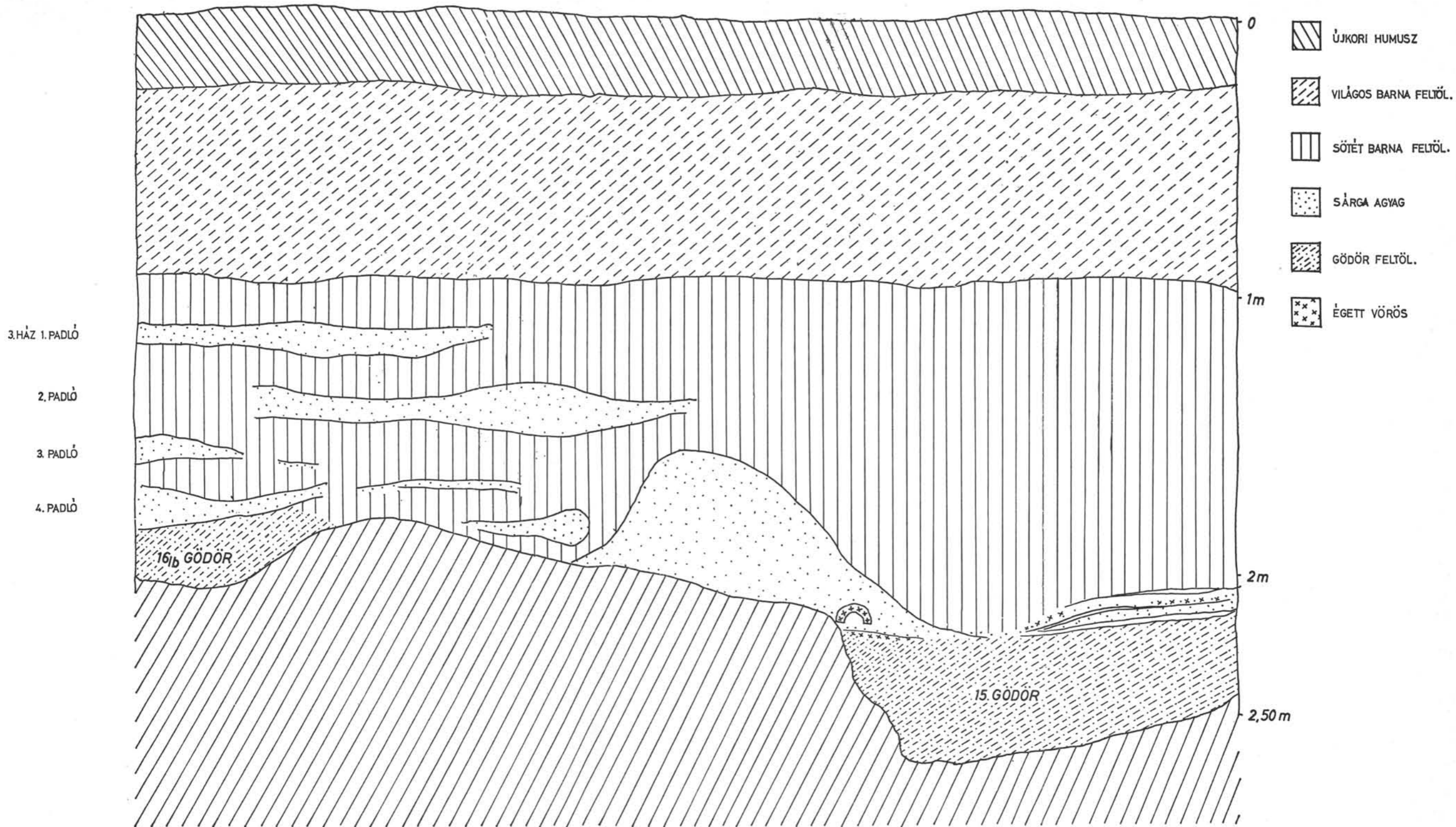
A földkitermelést végző markoló a 2,5 m mély silógödör északi fala mellett, az ÉK-i saroktól mintegy 25 m-re nagyméretű kerámiagödröt bolygatott meg. (Ennek alapján történt a leletbejelentés is.) A falban mutatkozó metszet szerint a gödör a felszíntől 60 cm-re indul és 30 cm-rel a szűztalaj felett ér véget. Legnagyobb széles-

³¹ Patay P. 1965. 2. kép, 4. kép a. Girić, M. 1971. XIV. t. 3.

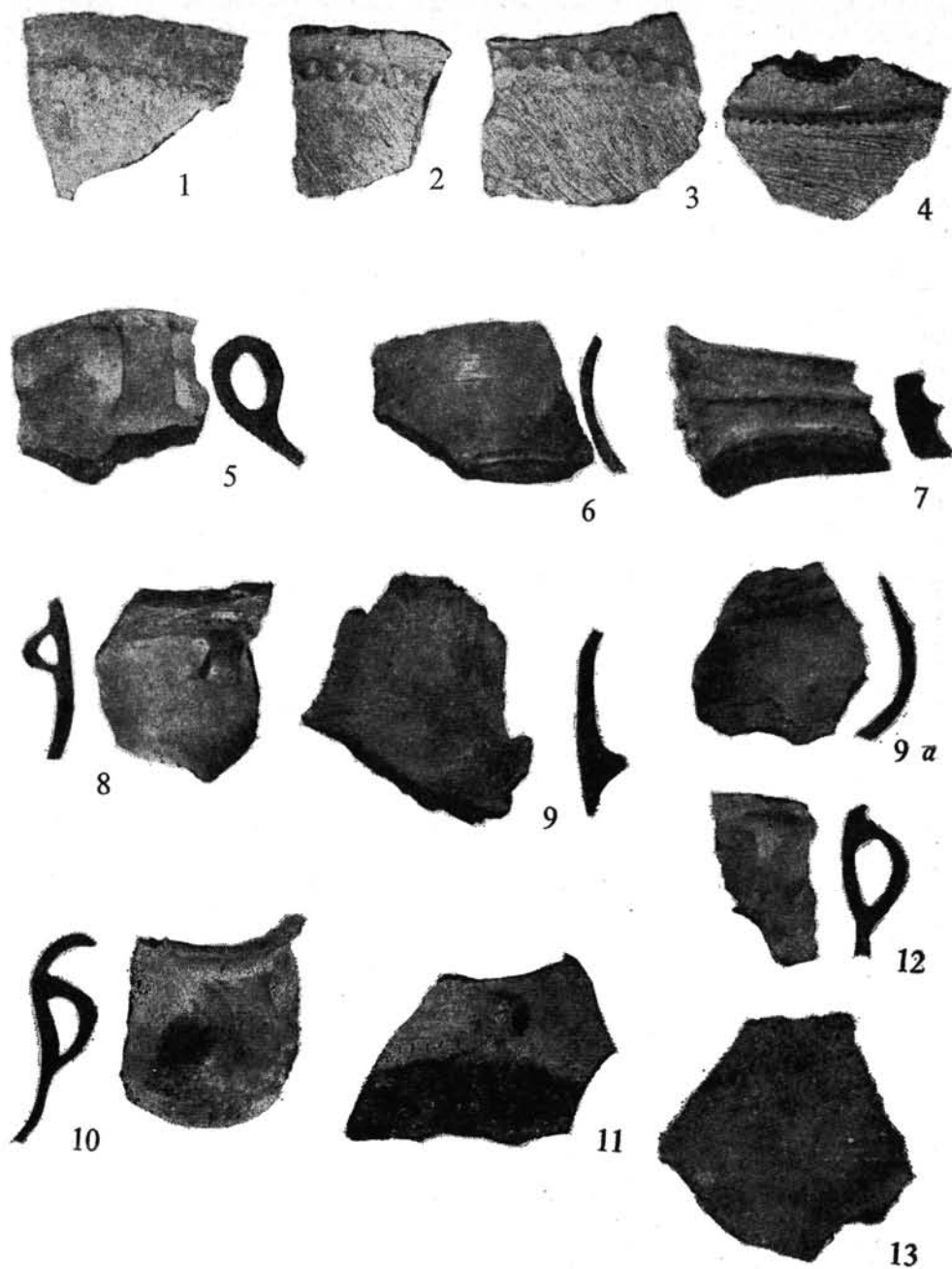
³² Lásd az előző jegyzetet!

³³ Bóna I. 1962. III. t. 14. (Pitvaros cs.) Girić, M. 1971. V. t. 10. sír (8), XXIII. t. 227. sír (3), (XXV. t. 83. sír (2) Mokrin.

³⁴ Patay P. 1939. III. t. 10.

3. rajz

VI. tábla: 1—9. 1. silógödör szórvány.

sége 1,5 m. A beszolgáltatók elbeszélése alapján az itt talált cserepek egy helyről kerültek elő, tehát feltételezhető, hogy valamennyi az említett gödörből származik:

1. Talpcsöves vagy emeletes edény. Oldalfalai alul kiszélesednek és semmi sem utal az edény lezárására. Pontos megfelelőjét sehol sem találtam. Az edény felső része önálló táltípusként ismert a pitvarosi csoportból, néha alacsony csótalpon is.³⁵ Az edény színe sárgásbarna, foltokban szürkésfekete. Kidolgozása jó, felülete polírozott. Szájátmérője 27, a töredék magassága 19 cm. A peremen 4 kis szalagfűl töredéke látszik. (V. t. 11.)

2. Kihajlóperemű fazék peremtöredéke. (V. t. 12.) Az edény nyaka polírozott, az edénytest seprődiszes. A nagyrévi kultúrához tartozik.³⁶

3. Durva fazekak oldaltöredékei, amelyeken a polírozott és a seprőzött felületeket ujjbenyomással tagolt borda választja szét. (VI. t. 1—4.) Valamennyi a nagyrévi kultúra edénytöredéke. Az ökörhalmi³⁷ és a kötörési csoportból³⁸ egyaránt ismert.

4. Nagyrévi kultúrába tartozó fazék perem és fültöredéke. A fül a peremből indul és az edény vállát is érinti. Közvetlenül a fül mellett és alatt seprőzött díszítés kezdődik. (VI. t. 5.) Párhuzama a kötörési csoportból ismert.³⁹ Importként az ószentiváni telepen több megfelelőjét is ismerjük.⁴⁰ Jó megtartású, szürkészínű kerámia. Magassága 8 cm.

5. Nagyméretű szőregi típusú fazék oldaltöredéke. Színe szürkésfekete, felülete polírozott. Árkolt díszítését két vékony borda teszi plasztikusabbá. Az említett díszítést hegyes kis bütyök szakítja meg. (VI. t. 6.) Általános a szőreg-perjamosi kultúrában, ismerjük telepről⁴¹ és temetőből⁴² egyaránt.

6. Nagyobb edény fültöredéke. Közepén és két szélén vékony bordák díszítik. Hasonló példányokat Banner János közölt Ószentivánról⁴³ (VI. t. 7.)

7. Nagyrévi kultúra hombár oldal- és fültöredéke. Finom kidolgozású, polírozott felületű. Színe szürkés, fala enyhén ívelt. A fül tapadásától lefelé erősen durvított, seprőzött felületű. (VI. t. 8.)

8. Nagyrévi fazék oldaltöredéke. Erősen ívelt falú, szürkészínű töredék, sárgás foltokkal. A polírozott és durvított felületet itt is tagolt bordadísz választja ketté.⁴⁴ (VI. t. 9/a.)

9. Nagyméretű szőregi típusú korsó nyaktöredéke. A nyak és a has találkozásánál egy szalagfűl csonkja látszik. Színe barnás, szürkésfekete. Felülete polírozott.⁴⁵ (6. t. 9.)

10. Vékonyfalú, nagyméretű fazék töredéke. Az edény felületét az alsó három cm-es csík kivételével seprőminta díszíti. Jó kivitelű, kiváló minőségű kerámia. Színe szürke, magassága 14 cm. (II. t. 10.)

³⁵ Bóna I. 1962. I. t. 9., III. t. 14.

³⁶ Patay P. 1965. 2. kép, 4. kép a. Girić, M. 1971. XIV. t. 3.

³⁷ Bóna I. 1962. IV. t. 6, 8, 9.

³⁸ Bóna I. 1962. X. t. 5—10.

³⁹ Bóna I. 1962. X. t. 14.

⁴⁰ Banner J. 1928. 8. kép 9., 76. kép 1, 15, 77. kép 3.

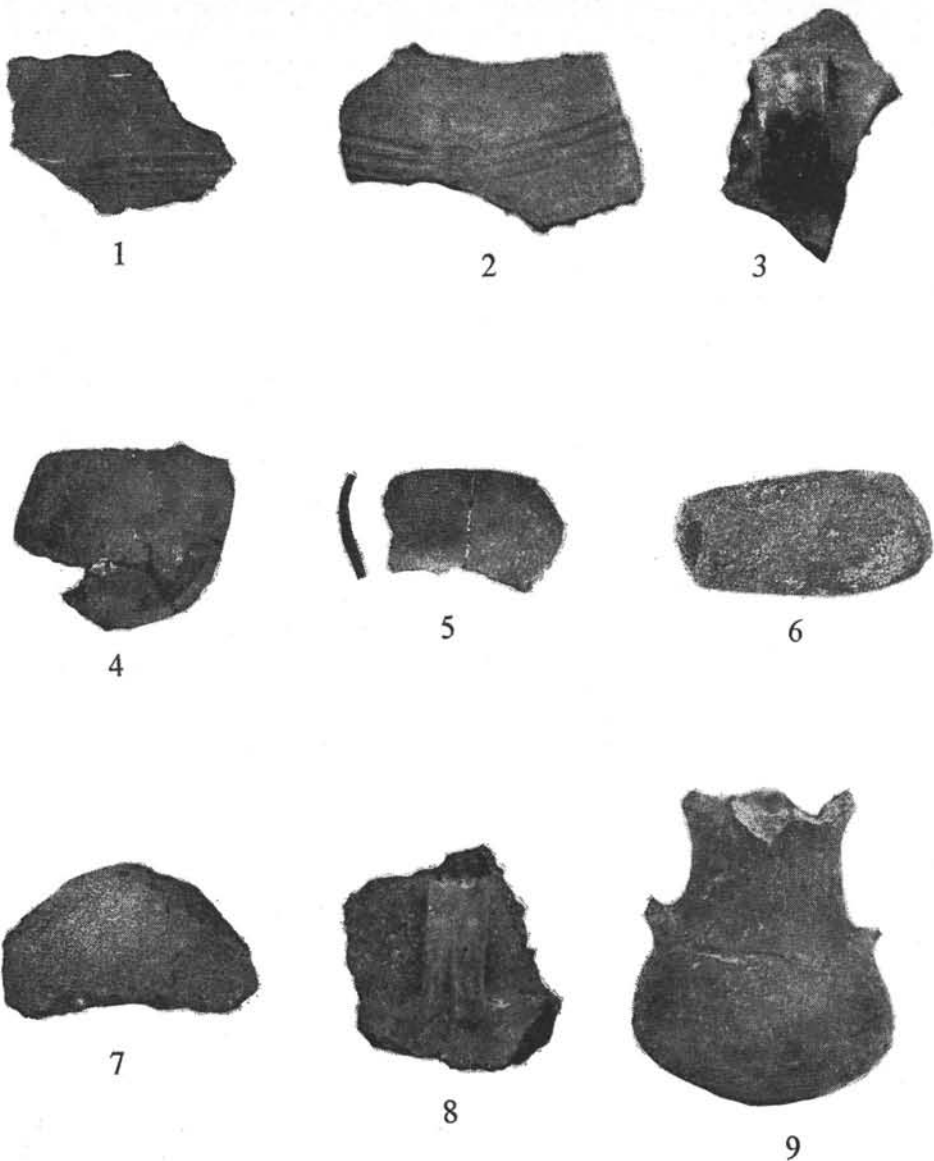
⁴¹ Banner J. 1928. 36. kép 4, 8., 54. kép 9.

⁴² Girić, M. 1971. CV. t. 230. sír.

⁴³ Banner J. 1928. 46. t. 2., 58. t. 7.

⁴⁴ Bóna I. 1962. VI. t. 1.

⁴⁵ Bóna I. 1975. 96. t. 3, 12, 15.

VII. tábla: 1—7. 7. silógödör szórvány. 8—9. szórványok az ásatás területéről.

7. silógödör

A leletek a gabonatóró falának nyesésekor kerültek elő, így sem szinthez, sem objektumhoz nem köthetők.

1. Nagyrévi korsó perem és oldaltöredéke. (VI. t. 10.) A fül a perem alól indul és a hastörésen végződik. A fül aljával egyvonalban vékony perem húzódik

körbe az edényen. A tárgy színe sárga, sötét foltos. Kidolgozása közepes, felülete enyhén érdes. Magassága 10 cm. A nagyrévi kultúra valamennyi csoportjából ismert.⁴⁶ Ószentivánon sírmellékletként szerepel.⁴⁷ Hasonló forma a pitvarosi csoport edényei közül ismert, szögletes talppal.⁴⁸⁻⁴⁹

2. Szőregi kultúrához tartozó fazék oldaltöredéke. A kisméretű szalagfűl alatt bevagdosott lécborda fut. Jó kidolgozású, fekete, illetve barna színű. Szélessége 13 cm. (VI. t. 11.) Legjobb párhuzamait Bóna István Szőreg 1—2 korúnak határozta meg.⁵⁰

3. Durva anyagú, nagy méretű fazék, perem és oldaltöredéke. (VI. t. 12.) A fül a perem alól indul. A tárgy szürkésbarna színű, magassága 12 cm. Hasonlót Banner János közöl az ószentiváni településről.⁵¹

4. Szőregi típusú korsó oldaltöredéke. A nyak és a váll kis peremmel válik el egymástól. Ebből bekarcolt, függőleges vonalak futnak le, amelyeket apró pontsorokból álló dísz kísér. Színe szürkés, magassága 7 cm. Jó izapolású, vékony falú. (VI. t. 13. és II. t. 9.)

5. Nagy méretű tárolóedények díszített oldaltöredékei. (VII. t. 1, 2.) Felületük sárgás színű, polírozott. Az elsón két, a másodikon három, egymással párhuzamos, sekély árkolás fut.

6. Szalagfüles oldaltöredék. Valószínűleg nagyobb tárolóedényből származik. Ószentivánról ismerjük párhuzamait.⁵² Felülete polírozott, színe barnásfekete. Magassága 9 cm. (VII. t. 3.)

7. Durva tál aljtöredéke. Színe szürkésfekete, fenékmérő: 14 cm. (VII. t. 4.)

8. Behúzott peremű tál perem és oldaltöredéke. Anyaga és formája alapján inkább a bádeni kultúra emlékei közé sorolhatjuk. Színe szürkésbarna, magassága 8 cm. (VII. t. 5.)

9. Dörzsölőkő. Hossza: 12 cm. (VII. t. 6.)

10. Órlőkötőredék. Cipó alakú, enyhén ívelt (VII. t. 7.)

Szórványok a telep területéről

1. Földkitermelés közben találta az egyik munkás a VII. t. 8. képen látható edénykét. Pereme és fülei letörtek, a nyak és a has kis peremmel válik el egymástól. Színe szürkésfekete, magassága 6,5 cm.

2. Polírozott edény fültöredéke. A fül két szélén és a közepén alacsony borda fut végig. Színe barna, magassága 5 cm. (VII. t. 9.)

Összegzés

A szőreg-perjámosi kultúra nem ismeretlen Kiszombor környékén. Vörös Gabriella néhány esztendeje a megye múzeumainak raktári anyagában végzett gyűjtőmunkájával feltérképezte Csongrád megye bronzkori leleteit.⁵³ Kiszombor

⁴⁶ Bóna I. 1962. VI. t. 10, 14., XI. t. 6., XV. t. 11.

⁴⁷ Banner J. 1928. 22. kép 3. (4. sír) ill. 168. o.

⁴⁸ Bóna I. 1963. II. t. 8.

⁴⁹ Bóna I. 1963. 30. o.

⁵⁰ Bóna I. 1975. 98. t. 17, 99. t. 1.

⁵¹ Banner J. 1928. 80. t. 2.

⁵² Banner J. 1928. 36. kép 6., 41. kép 2., 42. kép 1.

⁵³ Vörös G. 1978.

határából négy, a szőreg-perjámosi kultúrához sorolt lelőhelyet említ meg.⁵⁴ Ezek közül publikáció csak egyről, a Kiszombor „J” megjelöléssel ellátott lelőhelyről jelent meg.⁵⁵ Foltiny István e rövid cikkében egy bronz-, egy kő- és néhány csonttárgyon kívül 16, a szőreg-perjámosi kultúrához tartozó korszót mutat be. Valamennyi korszót a kultúra 1. és 2. periódusába sorolja.

A településeken kívül Bóna István egy, ehhez a kultúrához sorolható sírt is említ,⁵⁶ melyet korainak határoz meg.⁵⁷

A kiszombori Új Élet Tsz. „ötvenes” telepén feltárt bronzkori település jól illeszkedik a Dél-Alföld bronzkori telljeinek sorába.

Telepünkön négy kultúra emlékeit találtuk meg.

1. Szőreg-perjámosi kultúra

A legtöbb edénytöredéket és valamennyi objektumot ez a kultúra szolgáltatta. A kultúra vezérformája megjelenésétől a legkésőbbi fázisig a korszó és a kétfülű, szűk nyakú csésze.⁵⁸ Ennek megfelelően telepünkön is ez került elő legnagyobb számban. Formailag valamennyi a Szőreg 1—3 fázisba sorolható.⁵⁹ Nagy számban jelentkezték még tálak, melyek azonban csak töredékekben mutatkoztak. Ez az edénytípus a kultúra késői periódusáig szinte változatlan formában fennmarad,⁶⁰ így pontos belső-kronológiai meghatározásuk nem lehetséges.

A telepen talált két csészetöredéknek sincs belső-kronológiai szempontból meghatározó értéke. Az ezektől eltérő edénytípusok (durva házikerámia, fazekak), illetve a használati tárgyak (kő- és csonteszközök) a kultúra általános, mindenütt megjelenő típusai közé tartoznak.

Nagyrévi kultúra

Igen nagy számban fordul elő a nagyrévi kultúra leletanyaga a kiszombori bronzkori telepen. Megjelenése nem számít újdonságnak. A dél-alföldi bronzkori kultúrák közül legkorábban a pitvarosi csoportban jelentkeznek. A mokrini temető 112. sírjában egy pitvarosi és egy nagyrévi edény együtt került elő.⁶¹ A temetőt az ásató a kelet-magyarországi korabronzkor I. fázisától a III. fázis végéig keltezi.⁶² A háromszáznál is több sírból tízben fedezték fel a nagyrévi kultúra edénytípusait.⁶³ Girić szerint a felsorolt sírok a szőregi bronzkori temető 176., 179., 184. és 193. sírjaival egyidősek.⁶⁴ A szőregi kultúra első fázisából az előbb felsorolt szőregi sírokon kívül, melyek idősebbek, az ószentiváni 19. sírt⁶⁵ és a Deszk „F” temető 44. sírját⁶⁶ említhetjük. Bóna István szerint ez utóbbiak kétségtelenül a nagyrévi kultúra késői emlékeivel azonosíthatók.⁶⁷

⁵⁴ Vörös G. 1978. 31—33. o.

⁵⁵ Foltiny I. 1942.

⁵⁶ Bóna 1975. 85. o.

⁵⁷ Bóna I. 1975. 89. o.

⁵⁸ Bóna I. 1975. 93. o.

⁵⁹ Bóna I. 1975. 93. o.

⁶⁰ Bóna I. 1975. 95. o.

⁶¹ Girić, M. 1971. 236. o.

⁶² Girić, M. 1967. 61. o.

⁶³ Girić M. 1971. 201—202. o.

⁶⁴ Girić, M. 1971. 202. o.

⁶⁵ Foltiny I. 1942.

⁶⁶ Foltiny I. 1941.

⁶⁷ Bóna I. 1975. 104. o.

A kiszombori telepen a nagyrévi kultúrából egy korsó töredékén kívül (VI. t. 10.) számos fazék-öldaltöredék került elő, amelyek polírozott, illetve durvított felületükkel a kultúra talán legmarkánsabb képviselői. (V. t. 5., VI. t. 1—4.) A korábban meghatározott időrendi képet erősíti az a tény, hogy a belső kronológiai megfigyelésekre legjobb lehetőséget nyújtó 5. szelvényben a felső szintekben csak elvétve, az alsókban ezzel szemben feltűnően magas számban találoztunk a nagyrévi kultúra cserepeivel.

Kisapostagi kultúra

Kiszombori telepünkön történt feltűnése figyelmet érdemel. Három tárgy sorolható ide: (III. t. 8—9., V. t. 10., IV. t. 9.) Ezek közül kettőn is szerepel a párhuzamos vonalkötegekből álló díszítés. Ezt a motívumot Torma István a kisapostagi kultúra 2., késői szakaszába sorolja.⁶⁸ M. Girić a mokrini temetőben az inkrusztált, karcolt díszek alapján mutatott rá a kisapostagi párhuzamokra,⁶⁹ Patay Pál pedig egyes nagyrévi és kisapostagi edények formai és kronológiai közelségét hangsúlyozta.⁷⁰

Bádeni kultúra

A bonzkori tell-telep legfelső rétegében való megjelenésük kronológiai lehetetlenségnek tűnhez és felvetheti annak lehetőségét, hogy ezek a tárgyak máshonnan kerültek ide. E lelőhelyhez tartozásukat bizonyítja azonban, hogy két bronzkori gödörben (2. szelvény 7., 8. gödör) is előkerültek ilyen korú cserepek. A leletek szóródása arra utal, hogy a bádeni kultúrához tartozó objektumokat — esetleg réteget — a 2. szelvény környékén a magaspárt lejtőjén kell keresnünk.⁷¹

A település kronológiájáról

A kiszombori bronzkori telepen végzett feltárás során, mint láttuk, nagy számban kerültek elő a kora-bronzkori nagyrévi kultúra leletei, melyek a szőreg-perjámosi kultúra 1. fázisával egyidősek.⁷² Jelentős kronológiai értéke van még a kisapostagi kultúra telepünkön megjelenő leletanyagának. Tudjuk, hogy a dunántúli mészbetétes edények kultúrájából és az alföldi gyulavarsándi kultúrából először a Szőreg 3-korszakból találunk importtárgyakat.⁷³ A kisapostagi kultúra viszont e két nagy középső-bronzkori kultúrát nem éri meg, jelenlétével tehát legfeljebb a Szőreg 2-korszak befejeződéséig, vagyis a kora-bronzkor 3. fázisáig számolhatunk. A kisapostagi kultúra edényének az egyik legfelső lakószintben (3. szelvény) történt megjelenése a kiszombori bronzkori telep elhagyásának idejét a kora-bronzkor 3. fázisa végére

⁶⁸ Torma I. 1972. 20. o.

⁶⁹ Girić, M. 1971. 204. o.

⁷⁰ Patay P. 1938. 29. o., ill. V. t. 4, 5.

⁷¹ A bádeni kultúrához tartozó leletek stratigráfiai helyzete, ti., hogy a legfelső és a legalsó rétegekből egyaránt előkerültek, egyszersmind óvatosságra is int az egyes rétegek tipológiai elemzését illetően, hiszen ugyanezen a módon késői korszakok járószintjein jelentős mennyiségű, korábbi leletanyag szóródhat zét. A kritikátlanul végzett vizsgálat évtizedekig magunkkal hordott, súlyos tévedésekhez vezethet.

⁷² Lásd a 67. jegyzetet!

⁷³ Bóna I. 1975. 105. o.

teszi. Ez megegyezik a szőregi kultúrák tárgyak kronológiai helyzetével. Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a kiszombori bronzkori telep élete teljes egészében a kora-bronzkorra esik, mégpedig annak 2. és 3. fázisára.⁷⁴

Stratigráfia

Neház feladat lenne pontosan meghatározni a településen levő lakószintek számát, megállapítani egymáshoz való viszonyukat. A feltáráshoz került 80 m²-es felületről ugyanis mindössze a legkisebb, az 5. szelvény nyújtott lehetőséget részletesebb megfigyelésekre. A település rétegeiről a rendelkezésünkre álló adatok alapján a következőket mondhatjuk:

1. A kiszombori bronzkori település rétegeinek vastagsága felületenként jelentős eltérést mutat. A legnagyobb mélységet az 5. szelvényben mértük, közel 200 cm-t, a legkisebbet a 4. szelvényben, 70 cm-t. Az 1. és 2. szelvényben a szűztalajt 110, illetve 90 cm-nél, a 3. szelvényben 150 cm-nél értük el.

2. Az egyes korszakokban tehát a telepnek mindig csak egy részét lakták, leg-többször, eddigi adataink szerint, az 5. szelvény környékét. Itt három lakószintet különítettük el a házpadlók alapján és egy negyediket a 15. gödör rétegtani helyzetéből adódóan. Az ásatás valamennyi szelvényében –30 cm körül észlelt és leletei alapján már bronzkorinak minősülő járószint ismeretében egy legkésőbbi lakószintet is feltételeznünk kell.

3. Az ásatás során feltárt, illetve a sílőgödörök metszetalában észlelt házpadlók, valamint a rétegekben és a hulladékgödörökben talált kiégett, áglyenyomatos patics-darabok fejlett házépítési technikára utalnak. Mindezen megfigyeléseket egybevetve a kerámialeletek minőségével, megállapíthatjuk, hogy a kiszombori kora-bronzkori tell-telep egyenrangú tagja a szőreg-perjámosi kultúra korai korszakához tartozó településláncolatnak.⁷⁵ Egy esetleges újabb ásatás további ismeretekkel egészíthetné ki az általunk itt vázolt képet.

IRODALOM

- Banner János* (1928), Az őszentiváni ásatások. *Dolg.* 4 (1928) 148–243. o.
Bóna István (1962), The Cemeteries of the Nagyrév Culture. *Alba Regia* II–III. (1961–62) 11–23. o.
Bóna István (1965), Über die Entstehung der Frühbronzezeit in der Theiß–Maros–Gegend. *AAA.* (VIII) 1965 59–67. o.
Bóna István (1975), Die Mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen *Arch. Hung. Series Nova* IL. Bp. 1975.
Foltiny István (1941), A szőregi bronzkori temető (Das bronzzeitliche Gräberfeld in Szőreg) *Dolg.* 17. (1941) 1–89. o.
Foltiny István (1942), A „Deszk F” bronzkori temető (Das bronzzeitliche Gräberfeld „Deszk F” *SzVMK* II/3 (1942) 9–30. o.
Girić, Milorád (1967), Mokrin, frühbronzezeitliches Gräberfeld. *MFMÉ* 1966/67–2, 57–62. o.
Girić, Milorád (1971), Mokrin, nekropola ranog bronzanog doba. (Mokrin the Early Bronze Age Necropolis) *Diss. et Monographie* XI. Beograd 1971.
Mozsolics Amália (1942), A kispostagi korabronzkori urnatemető. *Arch. Hung.* XXVI. Budapest 1942.
Patay Pál (1938), Korai bronzkori kultúrák Magyarországon. *Diss. Pann. Ser. II. No. 13.* Budapest, 1938.
Patay Pál (1965), A nagyrévi kultúra leletei Diósdon. *Arch. Ért.* 92 (1965) 2. 163–167. o.

⁷⁴ Megállapításunkat áttételesen az is alátámasztja, hogy egyetlen olyan tárgyat sem találtunk, amelyet ennél későbbi korszakra kellene datálnunk.

⁷⁵ Bóna I. 1975. 84. o. Roska M. 1912. Roska M. 1914.

- Roska Márton* (1912), Ásatás a pécska—szemlaki határban levő Nagy Sánczon. *Dolg.* III. 1912. 1—73. Kolozsvár, 1911.
- Roska Márton* (1913), Ásatás a perjámosi Sánczhalmon. *MKÉRT* (VII) 1913. 81—122. o.
- Roska Márton* (1914), Ásatás a perjámosi Sánczhalmon. *MKÉRT* (VIII) 1914. 73—104. o.
- Torma István* (1972), A kisapostagi kultúra telepe Balatongyörökön. *VMMK.* 1972. 15—39. o.
- Vörös Gabriella* (1978), Bronzkori kultúrák elterjedése Csongrád megyében. (Diákköri dolgozat. Kézirat) Szeged, 1978.

RÖVIDÍTÉSEK

- AAA. = Acta Antiqua et Archeologia, Szeged.
 AÉ. = Archalologiai Értesítő.
 Arch. Hung. = Archaeologia Hungarica.
 Diss. et Mon. = Dissertationes et Monographie, Belgrád.
 Diss. Pann. = Dissertationes Pannonicae, Budapest.
Dolg. = Dolgozatok — Travaux, Kolozsvár, Szeged.
 MFME = Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged.
 MKÉRT = Múzeumi és Könyvtári Értesítő.
 SZVMK = A Szegedi Városi Múzeum Kiadványai.
 VMMK = Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei.

FRÜHBRONZEZEITLICHE TELL-SIEDLUNG IN KISZOMBOR

László A. Horváth

Im Juli-September 1981 haben wir eine authentisierende Ausgrabung am Hochufer entlang des Weges Kiszombor—Óbéba (Kom. Csongrád) geführt. Die LPG „Új Élet“ von Kiszombor liess hier Gruben für Getreidespeicherung graben, und während dieser Erdarbeiten kamen die ersten Funde, die aus der 1—2. Phase der Szőreg—Perjámos-Kultur stammen, zum Vorschein.

Die 80 m²-grosse Ausgrabungsfläche teilte sich in 5 Blöcken, aus denen der bedeutendste der 5. war, wo wir 4 Wohnschichten innerhalb der 2 m. dichten Kulturschicht absondern konnten. Die erneuten Hausböden bezeugten uns die kontinuierliche Besiedlung. Außerhalb der Funde der Szőreg—Perjámos Kultur haben wir noch das Fundmaterial von 3 Kulturen gefunden.

1. Das Erscheinen der Scherben der Nagyrév-Kultur (Taf. 5, 5., Taf. 6. 1—4., 10.) ist keine Besonderheit. Das Zusammenleben der Szőreg—Perjámos und der Nagyrév-Kultur in der Grossen Ungarischen Tiefebene ist für die Forschung eine seit langem bekannte Erscheinung.

2. Wesentlich beachtenswerter ist das Auftauchen der Funde der transdanubischen Kisapostag-Kultur auf dem südöstlichen Gebiet der Tiefebene. (Taf. 3. 8—9., Taf. 4. 9., Taf. 5.10.) Es ist vorstellbar, daß ihr hierheriges Auftauchen kein Ereignis direkter Beziehungen ist, sondern ist es der Übermittlung der Nagyrév—Kultur dankbar.

3. Das Erscheinen der spätkupferzeitlichen Badener-Kultur in den geschlossenen bronzezeitlichen Objekten (2. Block 7., 8. Grube) weist darauf hin, daß man die unterste Schicht der Tell-Siedlung als kupferzeitlich annehmen kann. Während dieser Ausgrabung konnten wir leider keine Objekte aus diesem Zeitalter freilegen.